

**Socioekonomski razvoj Cazinske krajine na
razmeđu 20. i 21. stoljeća
*Izazovi, reakcije, efekti,...***

**Simpozij : Razvojni aspekti BiH
Bihać, 2. i 3. juni 2023.**

S t r u č n i r a d

**Autor: Ramo Hirkić,
Publicista - analitičar**

Velika Kladuša, 2023.

Definicije pojmova

Socioekonomski razvoj prema definiciji i prezentovanju Federalnog zavoda za programiranje razvoja (vidi službenu web stranicu).

Cazinska krajina, najsjeverozapadniji dio BiH, teritorija između rijeka: Une, Korane, Gline i Glinice definirana u brojnim publikacijama novijeg doba, preciznije subregija Bihaćke odnosno Bosanske krajine, zemlja krajiških tvrđava, mezarja sa i bez nišana, prenapučena stanovništvom ratničkih prezimena, specifičnog krajiškog mentaliteta, rekorder u neispunjenim obećanjima,...
Opširnije: Prilog 1.

Stoljetno razmeđe obuhvata period 1980. - 2022. sa naznakom tendencija narednih godina.

Izazovi/challenges u smislu ovog teksta su (ne)formalni pozivi na djelovanje - saradnju u cilju općeg dobra u skladu konteksta vremena i prostora shodno okvirnim institucionalnim formama sa manifestacijama modernih percepcija i implementacija temeljnih vrijednosti onako kako su institucionalizirane 1948. uključujući i naknadne stečevine. Son, there's not a challenge on God's Earth that can't be overcome by an American!

Rekacije u smislu ovog rada jesu konkretni koraci - potezi (ne)formalnih skupina i ili statusa sa ambicijama da se u konkretnim sredinama ostvare kvalitativno kvantitativni efekti koji će poboljšati kvalitet življenja.

Efekti kako se prezentuju kao socioekonomski pokazatelji. Vidi priloge.

Sadržaj

Summary	
1. Izazovi, reakcije, efekti,... 1945/90.	
1.1. <i>Dinamičniji razvoj izrazito nerazvijenih područja 1970-tih</i>	
1.2. <i>Hiljadu škola u SR BiH 1980-tih</i>	
2. Izazovi, reakcije, efekti,... 1991/22.	
2.1. <i>Globalizacija i informatizacija 1990-tih</i>	
2.2. <i>Krajiška "Meandering In Transittion"/teturanja u tranziciji</i>	
3. Preporuke	
3.1. <i>A General/Opće u kontekstu vremena i prostora</i>	
3.2. <i>Specifične preporuke shodno temi Simpozija</i>	

Prilozi:

1. *Cazinska krajina, antropologija, geneza naziva, granice, mapa,.....*
- 1.1. *Statističke karte Cazinske krajine 1990., 2013., 2021.,*
2. *Tabela pokazatelja: T-1 Stanovništvo, zaposlenost 2013/22, T-20 18 Makroekonomski pokazatelji 2018/21., T-3 Kretanje GDP p/c 1990/21., T-4 GDP p/c po Statističkom..., T-5 Prirodni priraštaj, T-6 Kretanje broja škola i učenika, T-7 Fragmentarni uvid u.....*
3. *Kontekstualizacija Simpozija.....*
4. *Reference autora da napiše ovaj Stručni rad.....*

Summary

Argumentovano potvrđen aksiom, odavno etablirovana teza o Cazinskoj krajini povijesno trusnoj kompaktnoj teritoriji prenapučenoj stanovništvom čudnog specifičnog mentaliteta da je u svim pripadajućim državnim zajednicama bila i ostala pasivno zapušteno nerazvijeno područje sa respektabilnim potencijalima i veoma deficitarnim općim i specifičnim saznanjima.

Respektabilno generacijsko naslijeđe akumulirano tokom jednopartijskog sistema kao rezultat aktivnog odnosa većine populacije nije bilo dovoljno inspirativno poslije 1990-tih da se održi dostignuti nivo socioekonomskog razvoja u odnosu na BH prosjek i nivo bližeg okruženja.

Komparativna usporedba s drugim lokalnim zajednicama u BiH sličnih preformansi sa dvije najmnogoljudnije općine Cazinske krajine (Cazin i Velika Kladuša) pokazuju da ustavno pravni okvir države nije dominirajući limitirajući faktor dinamičnijeg razvoja već subjektivne snage u narodnim izabranicima svih nivoa.

Raspoloživi potencijali (demografija, prirodni i izgrađeni resursi, povoljna geopolitička pozicija, brojnost dijaspore, stečena iskustva,...) uz odgovornije upravljanje i veću motiviranost građana su realne pretpostavke da se postojeći standard života (cca 3/5 BH odnosno 1/4 RH prosjeka) evidentnije poboljša još tokom jednog mandatnog izbornog perioda!

Ključne riječi: Cazinska krajina, razvoj, socioekonomski pokazatelji,...

Summary

It has long been argued as a matter of received wisdom that the Bosnian Borders constitute a compact historical fault line, overpopulated by locals with their own peculiar world view, and which within all the various states of which it has formed part, has been and remains neglected and undeveloped, with only rudimentary education, despite its decent potential.

The heritage of a generation accumulated by the active engagement of much of the population during the single - party system was unable, after the 1990s, to maintain the level of social and economic development achieved in respect of the Bosnian average, and the standard of living in neighbouring countries.

A comparison with other local communities in Bosnia and Herzegovina with a similar level of performance as the two largest districts in the Bosnian Borders (Cazin and Velika Kladuša) shows that the dominant limiting factor on dynamic development is not the constitutional and legal framework of the state, but rather the individual strengths of elected officials at all levels.

With more responsible management and greater motivation of the public, there is the real prospect of the existing potential (the demographics, natural and constructed resources, a favourable geopolitical location, large diaspora and wide experience, among others) allowing a marked improvement in the current standard of living (approx 3/5 of the Bosnian average or 1/4 of the Croatian average) in the course of a single electoral term of office.

Key words: Cazin's region, development, socioeconomic indicators,...

1. IZAZOVI, REAKCIJE, EFEKTI 1946/90.

U naznačenom periodu izazovi, reakcije, efekti u smislu definicija sa prednje strane hronološki su: sagledavanje realnog stanja po okončanju Drugog svjetskog rata, Obnova i revitalizacija u svim segmentima, Forsirano opismjenjavanje širokih narodnih masa, Ovladavanje kontrole nad zaraznim boleštinama, Pripreme za petogodišnje planove, Pripreme za prilagođavanje najavljenim zakonskim propisima sa strateškim ciljevima, Oružane pobune, elektrifikacija, industrijalizacija, primjena modernih agrotehničkih mjera u poljoprivredi, korištenje pogodnosti bržeg razvoja poslije obezbjeđenja posebnih sredstava za izrazito i nedovoljno razvijena područja, udruživanja rada i sredstava, 1.000 škola u BiH, Dugoročni program ekonomske stabilizacije, finansijski skandali, simptomi političko ustavne krize, pripreme za transformaciju društvenog kapitala,...

Efekti - reakcije elita - subjektivnih snaga Cazinske krajine su: sveobuhvatnost školske djece osmogodišnjim školovanjem što je rezultiralo, između ostalog, smanjenje stope analfabetske nepismenosti na jednocifrenu znamenku, solidna obuhvaćenost srednjoškolskim obrazovanjem, izgradnja zdravstvenih ustanova i stavljanje endemskih zaraznih bolesti pod kontrolu, izgradnja dalekovoda i većinska elektrifikacija domaćinstava, solidni vodoistražni radovi sa izgradnjom glavnih vodovoda i rezervoara, modernizacija osnovnih cestovnih komunikacija sa betonskim mostovima, solidna industrijalizacija, unapređenja u oblasti agrara, disperzija proizvodnih kapaciteta po mjesnim zajednicama, solidno spoljnotrgovinsko poslovanje i viši oblici saradnje sa inozemnim kompanijama, izgradnja modernih porodičnih kuća i par hiljada stanova u zgradama kolektivnog stanovanja, porast stanovništva u dvije najmnogoljudnije općine (Cazin i Velika Kladuša) 2,1 x (116.327/55.102) porast u BiH za 1,7 x (2.545/4.347), porast zaposlenosti za 12,7 x (18.270/1.438), sumblimirano GDP p/c pokazuje porast sa 44,82% prosjeka NR BiH 1948. godine¹⁾ na oko 66% prosjeka SR BiH koncem 1990. godine¹⁾.

O navedenom periodu, pored ostale bibliografije, posebno napominjem prilog „**Velicina R BiH kao ograničavajući faktor, ali i izazov razvoju**” publikovan u knjizi **Ramo Hirkić, „Egzodus naroda Zapadne Bosne”**, Ljubljana/Kopar 1995., str. 14-21.

1) Statistički godišnjak 1945 – 1953. Zavod za statistiku i evidencije NR BiH, Sarajevo, 1954., str. 9.
The World Development Report 1990., tabela 3.

1.1. DINAMIČNIJI RAZVOJ IZRAZIZO NERAZVIJENIH 1970-tih

Početakom 1970-tih postignut je opći koncenzus na Federalnom i ostalim nivoima o neophodnosti veće finansijske podrške izrazito nerazvijenim područjima, disperziji kapaciteta na nedovoljno nazvijena područja (Energoinvest u Bihać, RMK Zenica u Cazin,...). Primjera radi, investicioni programi preduzeća sa lokacijom na području Cazinske krajine mogli su biti financirani sa simboličnim vlastitim učešćem od 10%, učešćem Federalnog fonda do 40%, učešćem Republičkog fonda do 30%, pogodnosti oko dobivanja garancija za inozaduženja,... Elem, efekti izuzetnog korištenja ovog izazova su rezultati sa kojima su Cazin i Velika Kladuša sa 31.12.1980. promijenili status u nedovoljno razvijene općine što je u praktičnom smislu značilo da su po strateškim pokazateljima (zaposlenost, budžetska potrošnja, GDP p/c, ...) „**prekoračile**” republički prosjek¹⁾. Poslije 1980-tih u vrlo nestabilnim općim uslovima (sve glasnjiji simptomi da se sredstava za nerazvijene postepeno transformišu prema konceptu udruživanja rada i sredstava, galopirajuća inflacija, sve teže servisiranje inoduga, prioriteta izvoza proizvoda i usluga,...) krajiška preduzeća su nastavila sa dinamičnim razvojem koji je

rezultirao solidnom industrijalizacijom²⁾. Na području Cazinske krajine polovinom 1985. oko 10 hiljada zaposlenih radilo je u industrijskim preduzećima. Figuratívno kazano sredinom zadnje decenije jednopartijskog sistema moderno domaćinstvo moglo je trećinu svojih potreba u prehrambenim proizvodima i sredstvima higijene podmiriti proizvodima krajiških proizvođača!

1. 2. 1.000 škola u SRBiH 1980-tih

Opće je poznata geneza nastanka, ostvarenja, efekata ovog genijalnog izazova u cjelini. Fenomenalnim reakcijama prema navedenom izazovu na području Cazinske krajine efekti su desetine novoizgrađenih modernih školskih objekata kojima su, između ostalog, stvoreni uslovi sveobuhvatnog osmogodišnjeg obrazovanja i u konačnici svođenja analfabetske nepismenosti na jednoznamenkastu brojku. Navedeni izazov bio je značajan stimulans mladim Krajišnicima da se smjelije upisuju za sticanje znanja na višim i visokim ustanovama za potrebe obrazovanja.

- 1) Opširnije: Aleksandar Ravlić, *Velika Kladuša kroz stoljeća*, Rijeka, 1986. str.358. i Aleksandar Ravlić, *Cazin ljetopisi...*, Bos. Gradiška, 1984., str. 224.
- 2) *Analiza društveno ekonomskog razvoja RO „Saniteks” ...Vel. Kladuša 1983. str.137. i priložena tabela.*

Jednopartijski sistem na području Cazinske krajine okončan je sa oko 90 školskih objekata koje je pohađalo oko 26 hiljada učenika (u osmogodišnjim 22,5 hiljada) i srednjim školama (oko 3.500).

Kretanja školstva Cazinske krajine do 1990-tih i poslije publikovana su u brojnim publikacijama³⁾. Odgoj i obrazovanje su veoma složeni i zahtjevni procesi o čijim rezultatima najdirektnije ovisi uspješnost perspektive na određenom području. Cazinska krajina je, između ostalog, geografski relativno male veličine na čijoj teritoriji se tokom njene višestoljetne povijesti dešavali događaji sa izrazito negativnim posljedicama. Seriozna analiza negativnih dešavanja bi ukazala da su osnovni razlozi nedovoljno obrazovanje, pomanjkanje fundamentalne pismenosti, čudan pogranični mentalitet,... Krajišnicima knjige mogu dobro pomoći, ali knjige treba čitati i razumjevati!

- 3) Ibrahim Ikanović i Mujo Koštić, *Osnovna škola u Vrnograču 1880 – 2020.*, Vrnograč, 2001. str.243/44.

2. Izazovi, reakcije, efekti u periodu 1991/2022.

Poslije odgovarajućih priprema 18.11.1990. održani su prvi višestranački demokratski izbori čime je jednostranačje zamijenjeno pluralizmom. Desetina poslanika sa područja Cazinske krajine u državnom parlamentu - krajiški pioniri pluralizma, uglavnom nisu bile osobe prepoznatljive po modernijim pecepcijama univerzalnih vrijednosti i solidnijeg poznavanja „**backgraunda**” svog zavičaja.

Kolokvijalno hronološki izazovi novog pluralističkog doba i ambijenta su: političko - ustavna kriza, globalizacija i informatizacija, klimatske promjene i ekologija, katastarska ažuriranja imovine, pojave i širenje opojnih sredstava, konstituisanje novih struktura zakonodavne i izvršne vlasti, korupcija i nepotizam, tranzicija u najširem smislu (posebno tranzicije vlasništva), politički i oružani sukobi, migracije i protjerivanja stanovništva, povratak stanarskih prava i otkup stanova, poslijeratna obnova, diskriminacije i segregacije, proglašenje neotkupljene društvene imovine u državnu, novi pravni okviri za sve djelatnosti, konstituisanja regionalnih organa vlasti (okrug i kanton), (ne)svjesne opstrukcije provođenja zakona,

povijesne rehabilitacije, obnove infrastrukture, nebriga oko prisvojene državne imovine, zloupotreba koncesija, oklijevanja i diletantizam oko priprema i donošenja strateških dokumenata, revitalizacije javnih i državnih preduzeća, zloupotrebe položaja i ovlaštenja, jačanje terorističkih tendencija, 10-tak općih i lokalnih izbora, razne reforme, migracije, pandemije, sigurnosno bezbjednosni rizici, povećanje siromaštva, najava reindustrijalizacije,...

Ostavljajući mogućnosti i drukčijih formulacija svaki od navedenih „**fenomena**” mogao bi se posebno elaborirati za različite potrebe. Postoji opći konzenzus da je osnovna uloga regionalnih i lokalnih organa vlasti stvaranje što povoljnijih uslova za boravak, kvalitet života domicilnog stanovništva i podizanja familija. Ključni pokazatelji za sagledavanje efikasnosti nosilaca mandata u kontekstu navedenog aksioma su: demografska kretanja, kretanja zaposlenosti, kretanja GDP p/c, kretanje broja učenika, kretanja ličnih primanja radnika i penzionera,... Već decenijama zainteresovani mogu koristiti brojne domaće i inostrane izvore podataka sa sagledavanje realnog stanja u svim lokalnim zajednicama i višim administrativno institucionalnim formama. Na osnovu priloga i korespondentnih izvora efekti djelovanja svih subjekata razvoja USK-a (Skupština, Vlada, Menadžmenti javnih preduzeća i ustanova, institucija i ustanova, agencija i javnih službi,...) u period 1991/2021. promatrano pokazateljima kretanja stanovništva, zaposlenosti, GDP p/c, su:

- 1) Kod tri općine Cazinske krajine (Bužim, Cazin i Vel. Kladaša) evidentirano je smanjenje broja stanovnika za 5,5% (broj stanovnika sa 133.281 smanjen na 125.899) dok je isti pokazatelj za BiH 26,6% (sa 4,377 mil. na 3,215).
- 2) Kretanje zaposlenosti kod istih općina sa 20.468 smanjeno je na 14.146 ili 31% što je u odnosu na kretanje u BiH znatno povoljnije (smanjenje sa 1,952 mil. na 835 hiljada).
- 3) Kretanja GDP p/c pokazuju nepovoljne tendencije, USK oko 60% prosjeka FBiH, ili u period 1990/2021., susjedna RH je svoj GDP p/c uvećala 5,48 x, BiH za 4,1 x, Cazinska krajina 3,8 x. Odnos između RH i BiH 1990-tih iznosio je 1,85, zaključno sa 2021. 2,45! Vidi: Prilog 2.

Sveukupni rezultati razvoja u period 1990/21. su vrijedni poštovanja, ali drugi su bili uspješniji, preduzetniji, odgovorniji,...

2./1. Globalizacija i informatizacija 1990-tih

Kao društveni proces interakcije i integracije među subjektima društva (ljudima, kompanijama, vladama,...) poznat mnogo ranije da bi tek 1990-tih doživio zamah sa neslućenim dometima. Bivša preduzeća sa područja Cazinske krajine koja su imala razvijenije spoljnotrgovinske odnose sa inostranstvom već su koncem 1980-tih mogla prepoznavati simptome ekonomskih, političkih, kulturnih,... procesa koji će biti osnaženi i ubrzani evolucijom Evropske zajednice u Uniju 1991/92.

Uvažavajući nebrojenu bibliografiju o globalizaciji i informatizaciji suština se svodi na imperativ svakom području bez obzira na opće performanse (geografija, demografija politički sistem,...) da argumentovano kvalitativno kvantitativnim pokazateljima identifikuje i bilansira svoje resurse (demografiju, prirodne i izgrađene materijalne potencijale,...) sa ciljem identifikacije proizvoda i usluga kojim može uspješno konkurisati na otvorenom tržištu!

Da li, kako,... je navedeni postulat percipiran i implementiran od krajiških elita poslije 1990-tih dovoljno zorno pokazuju socioekonomski pokazatelji razvoja 1991/2021. Vidi: Prilog 2.

Temeljna proizvodna orijentacija (osnovne grupe proizvoda) bivših kladuških nosilaca razvoja (Agrokomerca, Saniteksa,...) nije tržišno prevaziđena unatoč ogromnom tehničko tehnološkom progresu. Nije li u BiH zadnjih decenija „**nikla**” kompanija koja je po ostvarenom prihodu u 2021. među 10 najvećih u FBiH, a u svom proizvodnom program ima 50% proizvoda (opća higijena, sredstva za čišćenje,...) koje je Saniteks imao 1990-tih?!

Na području Cazinske krajine posluju samo dvije kompanije (Cazin i Bužim) sa troznamenkastim brojem zaposlenih koliko su imale i prije 1990-tih.

2.2. Tranzicija vlasništva na području Cazinske krajine

Pojmovno tranzicija (lat.; transition = prijelaz, prenos,...) se često pojavljuje. Novije pojmovo značenje ovog složenog društvenog procesa na BH (ne)prilike pokušao je kontekstualizirati jednim završnim magistarskim radom¹⁾. U ovom (pot)poglavljju želi se malo natuknuti na transformaciju, privatizaciju, tranziciju društvenog odnosno državnog kapitala na području Cazinske krajine.

Kako znamo počelo je 1989. čuvenim Markovićevim Zakonom o transformaciji društvenog kapitala. Šta, koliko, kako ... se privatiziralo predmet je posebne elaboracije. Koncem 1994., (sedmog novembra) Skupština usvaja Zakon o pretvorbi društvene svojine (Sl list. 33/94) čijim stupanjem na snagu RBiH postaje nosilac prava svojine u društvenom vlasništvu (a/sva prirodna bogastva i dobra u općoj upotrebi, b/društveni kapital iskazan u bilansima stanja na dan 31.12.1991.). Procjenjuje se da je u društvenim preduzećima na području Cazinske krajine na navedeni datum bilo iskazano oko 500 mil. USD za pretvorbu²⁾. Ovaj iznos sveden na 2022. je oko 1,12 milijardi USD (500 mil. x 2,24).

Elem, koncem 1996. i početkom 1997. formira se Agencija za privatizaciju USK-a sa sjedištem u stolnom Bihaću da bi Vlada tek 29.07.1997. imenovala Upravni odbor od 11 članova. Koncem 1998. (Sl. 12/98) Skupština FBiH donosi Zakon o početnom bilansu kao preduvjetu za privatizaciju. Sedmičnjak Krajina je u par nastavaka opisao hronologiju imenovanja u Agenciji i privatizirana preduzeća. Slijede Izvještaji, Informacije, Tužbe, Protivtužbe, Imenovanja, Ostavke,.. Ostalo je povijest. Uspješno privatiziranih preduzeća na području Cazinske krajine ni pet. Među njima Saniteks maja 2021. prestaje s' radom. Tužba, nepravomoćna presuda and... Kladuški koulari tvrde: glavni hadžija privatizacije, jedno vrijeme državni poslanik, počastio direktora Agencije sa 40-tak hiljada KM i-ili dionica?

1) Naser Mehmedović, Pojam tranzicije i njena kontekstualizacija u BH društvu, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2022.

2) Deloitte&Touche, Prague, 2003.

Prema pregledu Službe plana i analize³⁾ „**Prodana imovina 1999/2000.**” privatizirano putem Agncije 51 objekat na području Velike Kladuše, Bužima, Cazina i Bihaća. Specificirana imovina knjigovostvene vrijednosti 5.258.102 KM prodana za 6.797.680 KM, naplaćeno sa certifikatima 4.281.616 KM ili 63%. Prvi guverner USK-a kupio je dvije stavke 74,50 m² u Bihaću po knjigovostvenoj vrijednosti za 120 hiljada KM i platio certifikatima 78.000 KM. Pažljiviji uvid rezultira zapažanjem da su kupci nekretnina bliski vladajućoj stranci SDA imovinu kupovali po knjigovodstvenoj vrijednosti i plaćali s' certifikatima u iznosu većem od 63%.

Navedeni završni magistarski rad završava sa Zaključkom (str. 66/67) u kojem su dva zadnja pasusa problematična, vrijeđaju zdrav razum. Zadnji pasus: „**Ono što se nameće kao**

generalni zaključak jeste da mi u BiH moramo izgraditi novi politički sistem koji se neće zasnivati na etničkim, vjerskim,... principima..."

Autor ne navodi koji bi to sistem trebao zamjeniti „**pluralističku demokratiju**“, a nama u USK-u od 1995. nisu smetali ni etnički, ni vjerski elementi, ni sindikati, ni opozicija, ni... pa smo otišli u „**vražiju mater**“!

Bilo bi svima pametnije prihvatiti da je sa stanovišta međunarodnog prava i međunarodne zajednice BiH država (međunarodno priznata unutar međunarodno priznatih granica sa parlamentarnom demokratijom,...) a njeno unutrašnje ustrojstvo i funkcionisanje stvar njenih građana koji se većinom ponašaju kao blećci - naivci i neznalice, dobrovoljno pristaju na mizeran standard života, uporno biraju veoma deficitarne osobe sklone nečasnim radnjama.

Pravni okvir BH gospodarstva je uglavnom korespondentan sa EU! Za 10-tak godina tumaranja po Cazinskoj krajini nisam još susreo nijednog preduzetnika koji ima poslovnu ideju koju ne može ostvariti zbog ograničenja u zakonskim paragrafima, već su u pitanju vanekonomski razlozi (administracija, birokratizacija, mito i korupcija)!

3) **Agrokomerc, 25.01. 2002.**

3. Preporuke

Formulisane preporuke proizlaze iz višedecenijskog analiziranja zavičaja sa više aspekata i iz više vizura, konzultovanja nebrojene bibliografije, aktuelnih strateških dokumenata (Strategija razvoja USK 2021/27. od dec.2021., 104 str., Strategije poljoprivrede i ruralnog zavoja FBiH 2021/27., jan. 2022., 66. str., Strategija razvoja Cazina i Strategije razvoja Velike Kladuše,...) te aktuelnih izvještaja domicilnih institucija (publikacije Porezne uprave FBiH, Agencije za statistiku BiH, Federalnog zavoda za programiranje razvoja, JU Zapošljavanja USK,... Izvještaj o razvoju USK-a za 2021. godinu,...) i EU institucija (Izvještaj o BiH za 2021., EU - komisija, oktobar 2022., ...).

3.1. Opće preporuke

1. Izgradnja pravednog naprednog inkluzivnog krajiškog društva shodno krajiškom adetu (bogobožnost, ljudskost, patriotizam,...) i važećoj internacionalnoj legislativi sa prepoznatljivim percepcijama i implementacijama univerzalnih vrijednosti u kontekstu vremena i prostora, uvažavajući povijesno naslijeđe i fokusirajući se na BH proizvode i usluge.
2. Podizanje opće svijesti kako sami sebi možemo najbolje pomoći ako se fokusiramo na prioritete: obrazovanje (digitalno, fundamentalno, religijsko,...), zelena energija, pouzdanija i sigurnija hrana, ekologija i voda, koristeći maksimalno domaće potencijale - resurse i pogodnosti globalnih izazova.
3. Dinamičnije poboljšanje opće i specifične obrazovanosti koristeći brojne publikacije novijeg doba koje problematiziraju i tematiziraju zavičaj sa svih aspekata (memoristika, enciklopedistika, književnost, umjetnost,...) budžetskom politikom, koristeći izazove kulture pamćenja - sjećanja (Creative Europa i dr.).
4. Verifikacija izvještaja, analiza,... aktuelnih strateških dokumenata (Strategija razvoja USK-a,...) i pokretanja revizija sa fokusom na socioekonomska pitanja (porast GDP p/c, usporavanja depopulacije, ubrzanja zapošljavanja,...).

3.2. Preporuke korespondentne sa temom Simpozija

1. Motivirati i stimulirati obrazovne ustanove USK-a da se kontinuirano „**proizvode**” podloge (analize, elaborati, studije,...) fokusirane na strateška opredjeljenja (obrazovanje, zelena energija, hrana, voda,...) sa jasnim rigoroznim procedurama verifikacija.
 2. Identifikovati i konkretizirati akcionim planovima strateški izazov iz Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja 2021/27. u formulaciji: „**Nedostaju kapaciteti za prihvata, doradu, preradu i skladištenje poljoprivrednih proizvoda**”. Realno je stimulirati u okviru postojećih komunalnih preduzeća izgradnju „**mini hladnjača**” sa pratećim sadržajima shodno lokalnoj poljoprivrednoj proizvodnji.
 3. Kao savremen model - proizvodni sistem (od njive do njive) razvoja zasnovan na domaćim resursima (ljudski, prirodni i izgrađeni resursi) može biti korporacija „**Mesni kombinat**” sa sjedištem u Pjanićima, početnog kapaciteta 1.000-1.500 tona godišnje. Prva faza može biti klaonica sa hladnjačom,... Na ovu temu marta 2019. u Bihaću je održana Stručna konferencija¹⁾.
 4. Stimulirati da postojeća prehrambena industrijska preduzeća razvijaju palete proizvoda krajiškog brenda (npr. krajiška maza) sa krajiškim strateškim proizvodima (med, orasi, kesteni, lješnjaci, smokve,...).
 5. Stimulirati postojeće rasadnike za uzgoj domaćih provjerenih sorti rasadnih materijala (oraha, kestena, lješnika, plasteničkog rasada,...), a Veterinarski zavod za reprocentar u govedarstvu.
 6. Banjsko terapijsko socijalna revitalizacija jačanjem prirodnih potencijala Gate - Ilidže uključujući čitavu dolinu do Tržačkih Raštela. Preliminarna studija ukazuje da bi se sadašnji kapacitet od cca 100 kreveta mogao čim prije uduplati²⁾.
- 1) Vidi materijale Konferencije, Enes Selimović, esvet.vk@gmail.com
- 2) Alija Pozderac i 14 saradnika, Turizam-Budućnost USK, Bihać, 1998.

Sažetak

Ovaj uradak nedvojbeno potvrđuje kako prividno simbolično poboljšanje standarda življenja u Cazinskoj krajini suštinski je sve već „**gape**” u odnosu na prosjek USK-a, FBiH, BiH, a posebno u odnosu na bliže okruženje sa zapadne strane. Da se društveni razvoj Cazinske krajine nakon 1990-tih odvijao spontano, „**sam od sebe**”, onda bi GDP p/c koncem 2021. iznosio oko 2.572 USD (1.148 x 2,24) ili nepunih 60% od ostvarenog (2.572/4.357). Odnos GDP p/c građanina Cazinske krajine iz 1990. sa istim pokazateljem okruženja sugeriraju da smo tada uživali malo više od trećine (1.148/3.226) prosječnog standarda građanina susjedne R. Hrvatske da bi se to svelo ispod jedne četvrtine koncem 2021. (4.357/17.685). Prosječni standard našeg zapadnog susjeda iskazan GDP p/c porastao je od 1990. zaključno sa 2021. za 5,48 x (17.685/3.226), a kod nas za 3,8 x (4.357/1.148). GDP p/c 2021./1990. BiH porastao je za 4,1 x (7.143/1.740) dok je porast u Cazinskoj krajini evidentiran sa 3,8 x ili 61% beha prosjeka (4.357/7.143)! Odnos RH – BiH 1990. znosio je 1,85 (3.226/1.740), a 2021. godine 2,48 (17.685/7.143).

Strateški dokumenti (strategije razvoja, prostorno planska dokumentacija, budžeti,..) nedovoljno transparentni i konkretni bez smjernica kao političkog koncenzusa nosilaca mandata i precizirano okvirnih kvalitativno kvantitativnih pokazatelja. Subjekti razvoja (Vlada, Skupština, načelnici, općinska vijeća,...) samodopadljivi organi fokusirani na sekundarne teme koje nisu u neposrednijoj funkciji stvaranja uslova i ambijenta za kvalitetniji život i podizanja familija.

Depopulacija, stagnacija zapošljavanja, nizak GDP p/c osnovne karakteristike razvojnih kretanja i tendencija. Realnog, kvalitetnog razvoja gotovo da i nema!

Odsustvo verificiranih razvojnih podloga (studija, elaborata, analiza, izvještaja,...) evidentna praksa nosilaca mandata.

Razmatranja izvještaja o razvoju, ostvarenjima važećih strategija,... pretežno diletantsko površna bez konkretnih mjera i akcionih planova fokusiranih na pokazatelje socioekonomskog razvoja.

Više nego nužni korjeniti zaokreti u razvojnim prioritetima fokusiranim na snažne potencijale u demografiji, izgrađenim i prirodnim resursima, platežnim mogućnostima domicilnog stanovništva u skladu sa globalnim izazovima okruženja.

Osnovne razloge napredovanja u nazadovanjima, prema kolokvijalnim saznanjima, treba tražiti u pomanjkanju fundamentalnog obrazovanja, nesnalaženju elita (narodnih izabranika, pripadnika intelektualnih krugova,...), lopovskoj privatizaciji i nespремnost na reviziju, budžetske (ne)prilike i (ne)pogodnosti, ravnodušnosti građana prema svemu i posebno pretjerana sklonost pri kupovini uvoznih roba, deficiti kritičkog promišljanja, potkupljivi medijima, podaništvu svih vrsta,...

Prilog 1

Cazinska krajina, arheologija, geneza naziva, položaj, granice, reljef, klima, veličina eritorije,...

Arheološka topografija sjeverozapadne Bosne solidno je istražena, opisana, protumačena u brojnim publikacijama¹⁾. Ovo područje pripadalo je u antičko doba provinciji Dalmaciji, između Jadranskog mora i panonsko - mezijanskih oblasti.

Geneza nastanka toponima opisana je u nebrojenim knjigama sa dosta maglovitim vremenskim određenjima. Gotovo svi autori knjiga navode da se radi o mirkoregiji mnogo veće Bosanske Krajine s lijeve strane rijeke Une.²⁾

Cazinska Krajina predstavlja brdoviti prostor između rijeka Une, Gline i Korane.³⁾ Cazinska ili Serhet Krajina u onom dijelu Bosne i Hercegovine koji se prostire od Izačića i Tržačkih Raštela, pa do Bosanske Otoke kao geografski, historijski, ekonomski, i sociopsihološki kompaktan prostor koji...⁴⁾ Prostor između tri rijeke Une, Korane i Gline, još za vrijeme Osmanlijskog carstva i Turske uprave na ovim područjima naziva se Turska Krajina, zatim za vrijeme Austrougraske okupacije postaje Austrougarska Krajina, i na kraju u odnosu na grad Cazin koji dominira tim podnebljem, Cazinska krajina.⁵⁾

S geopolitičkog, geoprometnog i kulturno-historijskog aspekta, u cjelini posmatrano, prostor današnje Cazinske krajine uvijek je imao krajiški karakter.⁶⁾

1) Branka Rauing, Fikreta Butić, Branko Bokan, Bihać i okolina, Bihać, 1963. Sulejman Smlatić, Velika Kladuša i okolina skripta, 1976. i štampano izdanje 2021. Lidija Žeravica, Zbornik krajiških muzeja, Sarajevo, 1983. Aleksandar Ravlić, Velika Kladuša kroz stoljeća, Rijeka, 1986.

2) Enver Ljubović, Historijski i kurtološki identitet Cazina i Cazinske Krajine do 1918, Cazin, 2018., str. 9.

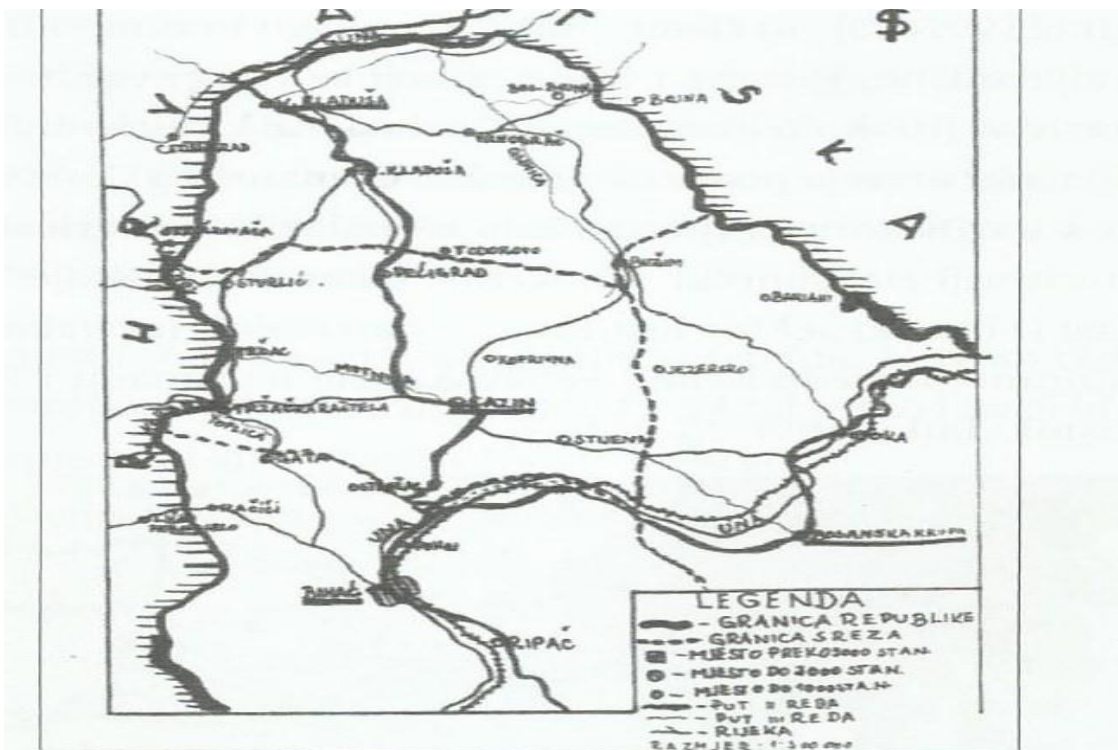
- 3) Dževad Jogunčić, *Cazinska Krajina u XX. stoljeću - Zbornik radova*, Zagreb, 2011., str. 9.
- 4) Akademik Muhamed Filipović u istoj knjizi, str. 23.
- 5) Kasim Mujagić (1954), *Istina o Cazinskoj buni 1950.*, Cazin, 2010., str. 11
- 6) Enver Ljubović (1950), *Historijski i kurtološki identitet Cazina i Cazinske Krajine do 1918*, Cazin, 2018., str. 9.

Nasuprot ovom krajiškom bosanskohercegovačkom prostoru od 1699. formira se Vojna Krajina sa počecima u 15. stoljeću do 1881.⁷⁾ U navedenoj knjizi akademik **Ljubović** Cazinsku krajinu spominje samo uz grad Cazin. Iz tekstova u knjizi može se zaključiti da se radi o teritoriji koja institucionalno pripada Czinu kao središnjem gradu. Ovaj zaključak, na određeni način potvrđuje, i **Izudin Čaušević**⁸⁾ navodeći da su formiranjem brigade u Czinu 28.12.1942. u njen sastav ušli ne samo borci sa teritorije Cazinske krajine, već i sa susjednih opština (Bihać, Bos. Krupa, Velika Kladuša,...). U knjizi **Hamdije Kreševljakovića**⁹⁾ opisuju se Cazinski kotar u kojem su od naseljenih mjesta i Velika Kladuša.

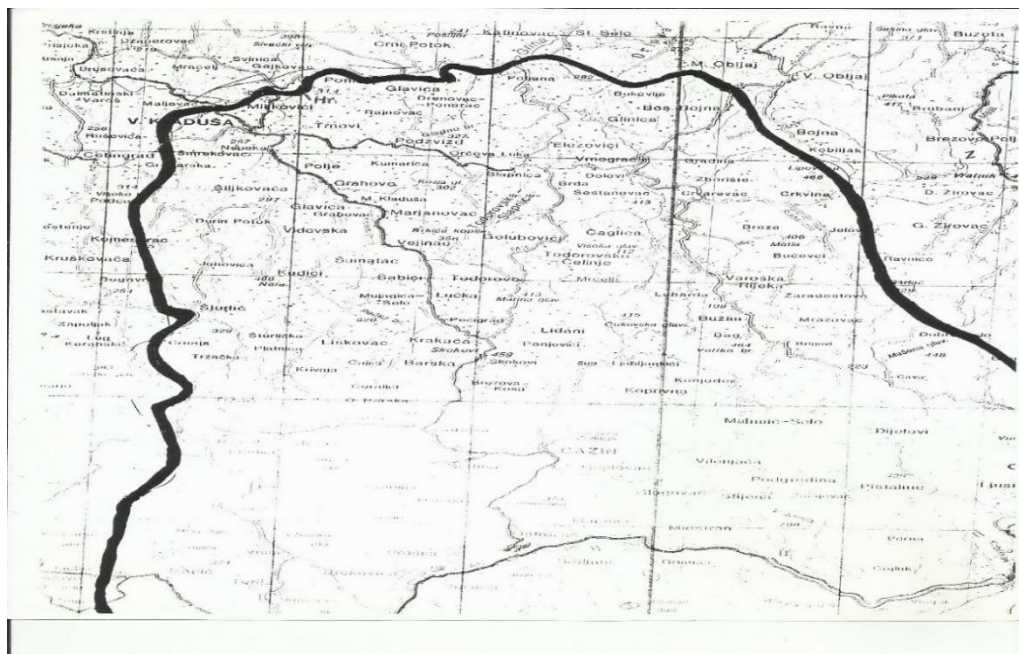
Radoslav Lopašić¹⁰⁾ i **Milan Karanović**¹¹⁾ u kojim se nigdje ne spominje Cazinska krajina, već samo naseljena mjesta i gradovi. Tako npr. Karanović na str. 282. spominje više naziva (Beširević krajina, Bužimska krajina,...) koja po geografskom određenju pripadaju današnjoj Cazinskoj krajini. Da se toponim Cazinska krajina nije uopće koristio u školstvu i obrazovanju za vrijeme Austrougarske uprave može se pročitati u knjizi **Elvire Islamović**.¹²⁾ Ipak, u pisanu povijest Cazinsku krajinu u današnjem poimanju uvodi **Šukrija Bijedić**.¹³⁾ Da se toponim Cazinska krajina sve češće koristila u svakodnevne potrebe može se dokučiti i iz knjiga autora iz susjedne Hrvatske, npr. **Rade Bulat**.¹⁴⁾ O tome svjedoče spominjanja Cazinske krajine u knjigama **Adila Zulfikarpašić**.¹⁵⁾ Da toponim Cazinska krajina nije bio u svakodnevnoj upotrebi u prvim poratnim godinama poslije 1945. možemo se uvjeriti čitajući roman „**Omaha**”.¹⁶⁾

U svojoj kultnoj knjizi **Vera Kržišnik - Bukić**¹⁷⁾ termin Cazinska krajina spominje samo u najopštijim naznakama.

- 7) Dževad Jogunčić (1950. - 2016.), *Cazinska Krajina u XX stoljeću - Zbornik radova*, Zagreb, 2011., str. 9.
- 8) Izudin Čaušević, *Osma krajiška udarna brigade*, Beograd, 1981. str. 9
- 9) Hamdija Kreševljaković, *Cazin i okolina, Narodna uzdanica*, VII/1935., str. 43.
- 10) Radoslav Lopašić, *Bihać bihaćka krajina*, Zagreb, 1890.
- 11) Milan Karanović, *Pounje u Bosanskoj krajini*, Beograd, 1925.
- 12) Elvira Islamović, *Školstvo i obrazovanje na području okruga Bihać za vrijeme austrougraske uprave*, Bihać, 2008.
- 13) Šukrija Bijedić, *Ratne slike iz Cazinske krajine*, Sarajevo, 1957.
- 14) Rade Bulat, *Svjedočanstva iz Petrove gore*, Ljubljana, 1980., str. 272.
- 15) Adil Zulfakirpašić, *Članici i intervjui*, Sarajevo, 1991., str. 191.
- 16) Dževad Sabljaković, *Omaha*, Beograd, 1986. str. 9.
- 17) Vera Kržišnik - Bukić, *Cazinska buna 1950*. Sarajevo, 1991.

Karta 2. Cazinska krajina (Tatarević 1990: 8)

Prilog: 1A

Aproksimativna statistika Cazinske krajine prema popisu marta 1991. godine

R.br.	Pokazatelj	Bužim	Cazin	V.Kladuša	B.Krupa	Bihać	ukupno
1.	Površina km ²	129	356	331	196	129	1.141
2.	Stanovništvo	16.960	63.406	52.921	19.793	35.123	188.203
	Nac.struktura						
	Muslimani %	73,9	97,6	91,8	79,7	71,0	88,5
	Srbi %	23,7	1,2	4,3	17,5	14,3	8,3
	Hrvati %	0,2	0,2	1,3	0,3	6,9	2,1
	Jugosloveni	1,2	0,6	1,7	-	-	0,9
	Ostali %	0,9	0,4	0,9	2,5	7,8	0,2
	Stan. u inostr.	712	4.338	2.029	860	2.000	9.939
3.	Zaposlenost	2.138	7.464	10.866	2.510	9.008	31.986
	Vanprivreda	348	1.190	1.209	410	1.658	4.815
	Privreda	1.790	6.274	9.657	2.100	7.350	27.171

Izvor: Statistički godišnjak SR BiH, Sarajevo, 1991., str. 299 2. Pregled po opštinama, Ramo Hirkić, Egzodus naroda zapadne Bosne, Ljubljana/Kopar, 1995. str. 34. Popis po naseljima 2013. Službena web stranica.

Naselja s lijeve strane rijeke Une formalno - pravno u sastavu općine Bihać koja su kolokvijalno sastavni dio teritorije Cazinske krajine

R.br.	Naselje	Km ²	1991.	2013.	Pr. '22
1.	Bihać-s lijeve strane Une	42,22	22750	19.300	
2.	Bajrići	5,18	844	506	
3.	Baljevac	26,34	-	-	
4.	Brekovica	11,92	1833	1.618	
5.	Bugar	20,38	186	39	
6.	Donja Gata	6,59	198	19	
7.	Jankovac	1,74	115	-	
8.	Klokot	4,34	705	559	
9.	Kula	2,43	537	365	
10.	Izačić	5,80	1215	1.008	
11.	Mala Peć	2,72	498	511	
12.	Muslići	3,34	500	430	
13.	Papari	3,87	588	511	
14.	Prnjavor	3,47	348	350	
15.	Turije	7,49	1457	1.136	
16.	Velika Gata	10,66	1382	1.094	
17.	Vikići	7,12	1101	985	
18.	Vrsta	3,35	661	458	
19.	Zlopoljac	2,28	205	102	
	Ukupno	167,37	35.123	28.991	26.912

Izvor: Popis 2013. u BiH. Topografska karta 1: 200000 List 4516 Bihać - Uvršteno 50% iskazanih pokazatelja za Bihać-mjesto. Procjenjeni broj stanovnika uvršten procentualni dio po popisu iz 2013. 28991/56261, Procjena stanovništva se odnosi na 31.8.2022., JU Zapošljavanja USK-a, Bilten 1.2.2023.

Naselja koja formalno - pravno pripadaju općini Bos. Krupa, a kolokvijalno su sastavni dio teritorije Cazinske krajine

R.br.	Naselje	Km²	1991.	2013.	Pr. '22
1.	Bos. Krupa - mjesto	12,46	7.200	5.050	
2.	Banjani	25,92	501	332	
3.	Baštra	9,73	186	204	
4.	Glavica	5,40	119	7	
5.	Ivanjska	20,14	633	309	
6.	Jezerški	31,06	3.322	2.756	
7.	Ljusina	14,73	1.315	1.237	
8.	Mahmić Selo	14,29	1.744	1.369	
9.	Otoka	11,00	2.032	1.611	
10.	Perna	24,64	140	31	
11.	Pištaline	21,20	1.541	1.316	
12.	Voloder	6,30	1.060	1.114	
	Ukupno	196,87	19.793	15.336	14.410

Izvor: Popis 2013. u BiH. Topografskakarta 1:200000 List 4516 Bihać. Uvršteno 50% iskazanih pokazatelja za Krupa mjesto i Otoku. Procijenjeni broj stanovnika za 2022. Procentualni dio iz 2013. 19793/25545

Aproksimativna statistika Cazinske krajine prema popisu 2013. godine

R.br.	Pokazatelj	Bužim	Cazin	V.Kladuša	B.Krupa	Bihać	Ukupno
1.	Površina km ²	129	356	331	196	129	1.141
2.	Stanovništvo	19.340	66.149	40.410	15.336	28.991	170.217
	Nac. strukt. %						
	Bošnjaci	99,3	96,0	80,5	92,3	89,6	91,6
	Hrvati	0,0	0,5	1,6	0,3	5,2	1,5
	Srbi	0,0	0,0	0,4	2,5	0,7	0,3
	Ostali	0,7	3,5	17,5	2,2	4,5	6,6
3.	Zaposlenost	1.150	5.439	4.055	2.940	5.845	19.429
	vanprivreda	310	1.468	1.095	794	1.578	5.245
	privreda	840	3.971	2.960	2.146	4.267	14.184
4-	Nezaposlenost	3.884	10.558	8.368	2.976	5.018	30.804

Izvor: Popis 2013. u BiH. JU „Zapošljavanje USK-a”, Bilten 1.3.2014., 1.12.2013. i 1.12.2022. Odnos vanprivreda - privreda procijenjen na bazi podataka PU FBiH: zaposlenost po djelatnostima sa 31.12.2015. za općinu Velika Kladuša (Od 4.207 zaposlenih u vanprivredi 1.147 ili 27,3%). Zaposlenost za općine Bos. Krupa i Bihać izračunat na osnovu procentualnog odnosa stanovništva. Procjena stanovništva na dan 31.8.2022. Bilten 1.2.2023., JU Zavod za zapošljavanje USK-a: Bužim 19.100, Cazin 64.518, Vel. Kladuša 39.456, Bihać 26.912 (54.921x49%) i Bos. Krupa 14.410 (24.017x60%) ili ukupno 164.396.

2. Tabele pokazatelja

T-1. Makroperformanse

Subjekt	Stanovništvo			Zaposlenost		
	2013.	2018.	2022.	2013.	2018.	2022.
BiH	3,131 mil.	3,503 mil	3,475 mil	1,033 mil.	816.465	834.399
FBiH	2,372 mil.	2,167 mil	2,157 mil	0,635 mil.	520.328	535.668
USK	273.000	265.000	262.000	31.792	37.687	37.607

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za programiranje razvoja, JU Služba zapošljavanja USK-a, Porezna uprava FBiH.

T-2. Makroekonomski pokazatelji 2018.-2021.

Pokazatelji	Federacija		USK	
	2018.	2021.	2018.	2021.
Stanovništvo (000)	2.196	2.169	269.280	264.248
Radno sposobn 15-64	1.539	1.499	194.914	-
Zaposlenost-prosjek	519.800	525.397	37.687	37.712
Stopa zaposlenosti %	33,8	35,0	19,3	19,8
Stopa aktivnosti %	55,6	55,8	-	-
Nezaposl.-prosjek	335.610	311.679	45.196	34.194
Stopa nezaposlen. %	39,2	37,2	59,4	47,6
GDP u mil. KM	21.984	25.026	-	-
Indeks potrošač cijen	101,6	102,1	100,2	115,5
Por. doh. fiz. mil. KM	398,1	530,3	-	-
Porez f. po stan. KM	181,3	245	-	133
Neto plaća-prosj. KM	889	996	840	933
Ind. proizv.Index	100,8	109,8	-	-
Izvoz robe mil. KM	7.912	9.571	343	546
Uvoz robe mil. KM	13.267	15.132	391	546
Pokrivenost uvoza %	59,6	63,3	-	-
Penzija-prosjek KM	399	473	377	411
Br. penzionera 31.12	416.828	429.545	22.552	23.928
Br. posl. subj. 31.12.	110.536	117.160	9.419	9.743
Bruto invest. mil. KM	3.398	-	-	-
Stopa investiranja %	15,5	-	-	-

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

PS: Na osnovu podataka iz ove tabele GDP p/c FBiH za 2021. iznosio je oko 11.538 KM. Prema podacima za 2010. GDP p/c USK-a iznosio je 60,1% istog pokazatelja FBiH ili 3.955 KM (6.580 x 0,60). Za istu godinu GDP p/c Bužima iznosio je 43% istog pokazatelja USK-a (1.718/3.955), Cazina 75% i Velike Kladaše 99%.

Kako je nivo razvijenosti ostao isti pouzdano možemo GDP p/c USK-a za 2021. procijeniti na 6.980 KM (11.538 x 60%), Bužima na 3.000 KM, Cazina na 5.235 KM i Velike Kladaše 6.910 KM.

Prema Izvještaju EU iz okrobra o BiH za 2021. godinu građani BiH uživaju tek 30% prosječnog standarada EU nije teško izračunati da građani USK-a uživaju jedva jednu petinu standard iz svog zapadnog susjedstva!

T-3. Pregled kretanja GDP p/c 1990 - 2021. - Current US \$

Godina	Austria	Hrvatska	BiH	Cazin	V.Kladuša
1990.	21.681	3.226	1.740	1.148	1.148
1994.	25.646	-	334		
1996.	-	5.368	713		
2000.	24.558	4.881	1.332		
2005.	38.417	10.634	2.741		
2010.	46.903	14.125	4.507		
2013.	50.731	23.821	5.025		
2018.	51.466	15.244	5.936		
2020.	48.809	14.199	6.012		
2021.	53.637	17.685	7.143	4.143	4.357
2022					

Izvor: Za 1990. World Development Report 1990., WEB: Bosnia GDP p/c 1994 – 2023. WEB: Austria 1960. 2023 i WEB: Croatia 1995 – 2023. Prihvatljivost iskazanog GDP p/c za BiH 1990-tih potvrđuje i završni magistarski rad (vidi opširnije u poglavlju III/2 ovog rada). Za Cazin i V. Kladušu 1990. obračunato 66% od BiH. Za 2021. Cazin (0,58) i obračunat po ranguru razvijenosti odnosno 0,61 1 USD 1990. = 2,24 2021. godina

T-4. GDP p/c po Statističkom godišnjaku SR BiH 1991.

SR BiH	1987.	1988.	1989.	1990.
Stanovniš. (000)	4.275	4.299	4.323	4.347
GDP u mil din	646,0	1.822,5	27.461,5	118.866,0
GDP p/c u din	151	423	6.352	27.344
GDP p/c u USD \$	119			2.599

Izvor: Statistički godišnjak SR BiH 1991., za stanovništvo str. 23., za GDP u mil. din str. 101: zbrojeni iznosi po organizacionom principu i čistim djelatnostima i podijeljen sa 2. Kurs US\$ u din. preuzet sa Interneta 1966/91, ito: za 1987. 1.263,90, za 1988. 4.795,05, za 1989. 107.003,43 i za 1990.10,52.

T-5. Prirodni priraštaj

	1988.	1989.	1990.	2004.	2009.	2013.
Cazin	16,1	14,9	13,6	301	297	91
V.Kladuša	19,1	16,1	14,5	312	404	148

Izvor: Statistički godišnjak SR BiH 1991, Sarajevo, dec. 1991. str..323 i 330. na 1000 stanovnika, a ostalo Popis 2013. u BiH u apsolutnom broju.

T-6. Pregled kretanja broja škola i učenika

	Bužim		Cazin		Vel.Kladuša	
	1990.	2021.	1990.	2021.	1990.	2021.
I Osn. Obrazov.						
Broj škola	-	12	36	35	33	29
Broj učenika	-	1.526	10.572	4.273	9.009	3.606
II Sred. obrazov.						
Broj škola	-	1	2	4	3	3
Broj učenika	-	410	1.388	1.870	1.723	1.194

Izvor: Statistički godišnjak SRBiH 1991. i Federalni zavod za programiranje

UČEŠĆE »SANITEKSA« U PRIVREDI OPŠTINE

(000)

Elementi	1971.	1975.	Stopa	1976.	1980.	Stopa 1981.	1984.	Stopa	
1	2	3	4	5	6	7	8	9 10 11	
1. Nac. dohodak									
privrede Opštine	93.623	270.001	30,3	379.634	1.399.388	38,6	2.307.475	10.362.400	65,0 39,8
2. Dohodak Sanitekisa	17.048	42.874	25,9	56.632	284.989	49,8	603.457	1.324.958	30,0 39,8
Učešće %	18	16		15	20		26	13	
3. Br. zaposlenih									
privrede Opštine	1.278	2.070	12,8	3.155	6.676	20,6	7.216	9.707	10,4 16,8
4. Br. zaposlenih									
Sanitekisa	549	954	14,8	977	1.209	5,5	1.400	1.712	6,9 1,6
Učešće %	43	46		31	18		19	18	
5. Amortizacija									
privrede Opštine	6.063	26.016	44,0	33.470	182.421	52,9	291.508	1.256.264	63,0 11,9
6. Amortizacija									
Sanitekisa	2.214	3.566	12,7	5.625	15.095	28,0	26.046	124.990	68,6 12,8
Učešće %	36	14		17	8		10	10	

IZVOR: Odgovarajuće evidencije komisije za privredu Opštine i radne organizacije »Sanitekisa«.

6.676

4. Kontekstualizacija Simpozija

Simpozij održavamo u veoma izazovno vrijeme sa brojnim poremećajima koji mogu rezultirati nesagledivim posljedicama.

Polazeći od Sinopsisa ovog Simpozija, posebno cilja (*ukazivanje i definisanje razvojnih politika, odnosno razvojnih aspekata BiH, utvrđivanja prioriteta,...*) s jedne strane i opću praksu dometa, sudbina,... dosadašnjih simpozija nužno je fokusirati se na realne avangardnije mogućnosti u odnosu na dosadašnju praksu. Šta učiniti da ovaj Simpozij nebude uzaludno potrošeno vrijeme, promašena tema, jeftina promocija, déjà vu paradiranja,... Koliko će biti naučnih i stručnih radova od referentnih autora? Šta, tko, kako,... učiniti neposredno poslije Simpozija? Ovo su samo neka od pitanja o kojima debelo treba voditi računa! Posložene činjenice ukazuju da brojni nivoi vlasti imaju svoje strategije što znači da egzistiraju definisane politike koje rezultiraju i respektabilnim rezultatima. U BiH ima više lokalnih zajednica koje ostvaruju primjerne rezultate, koje međunarodne organizacije preporučuju kao poželjne destinacije za profitno preduzetništvo, koje nemaju izraženu depopulaciju što upućuje na prisutnost razvojnih prioriteta, te da subjekti razvoja znaju šta, kako i skime hoće ili neće, da primjerno reaguju na izazove, da...

BiH je složena, decentrilizirana komplicirana država i tako će još dugo potrajati. To, između ostalog, znači da se na nivou Države eventualno mogu očekivati smjernice, načela, ali skoro i nemoguće koncenzus o razvojnim prioritetima i sl. Razvojni prioriteti BiH su predodređeni vanjskim utjecajima (globalni izazovi, europske vrijednosti,...) i domaćim demografskim kretanjima. Shodno navedenom, razvojni prioriteti bi mogli biti formulisani:

1. Izgradnja pravednog naprednog inkluzivnom BH društva sa fokusom na patriotizam proizvoda i usluga prakticirajući moderne percepcije i implementacije temeljnih vrijednosti,... Ovo jeste „**ideal**” kojem treba iskreno težiti!
2. Demografska revitalizacija kao logična i objektivna potreba koja se može uspješnije provoditi u postojećim formalno pravnim ustrojstvima uz sve manjkavosti, od statistike pa redom... Sveopći napredak u svijetu brzih promjena (tehnički progres, demografija,...) može se osigurati samo ako u svom središtu ima ljude s njihovim pravima i potrebama u stvaranju pravednijeg i inkluzivnijeg društva.¹⁾
3. Gospodarstvo fokusirano na zelene energije, pouzdaniju i sigurniju hranu,... shodno specifičnostima. Tako, npr. USK se dobro etabolirao u proizvodnji mlijeka i sasvim logično je da to učini i u proizvodnji i preradi mesa od goveda uvođenjem i drugih sorti (npr. krava - tele,...).
4. Turizam u najširem smislu shodno specifičnim resursima fokusiran na održivu platežno sposobnu tražnju fokusiranu na korištenju domicilnih proizvoda i usluga.

Sa aspekta postojećeg stanja, njegovih općih karakteristika,... razvojni prioriteti BiH su već definisani, formulisani,... (pravedno napredno inkluzivno društvo, zelena enegrija, hrana,...) i malo je vjerovatno da se postojeći prioriteti trebaju mjenjati. Ključno pitanje je dinamiziranje realizacije prioriteta posebno u područjima koji evidentno nazadaju prvenstveno zbog vlastith dezorijentacija, neprepoznavanja raspoloživih resursa,...?

1) Florence Bauer, Izvještaj o stanju svjetske populacije za 2022. Objava UNFPA (United Nations Population Fund)

Reference autora da napiše ovaj Stručni rad

Ramo Hirkić (1946. Donja Vidovska)

Sa vanškolskim pisanjem počeo se baviti kao srednjoškolic u Zagrebu davnih 1960-tih da bi u kontinuitetu 1973. postao „**pionir**” kladušskog novinarstva (Saniteks-novine 1973/75.). Postepenim usavršavanjem stekao je solidno obrazovanje sa internacionalnim iskustvom u biznisu, građanskom aktivizmu,... U period 1967/73. kao vanjski saradnik bio angažovan u Srednjoškolskom centru Velika Kladuša (mandat **Smila Topića** i dr.). Dva puta je bio na kraćem usavršavanju 1972/73 u Švicarskoj i Njemačkoj. Tokom 28-godišnjeg rada u preduzeću „**Saniteks**“ obavljao je najodgovornije poslove (kontrola proizvodnje, rukovodilac pogona, zamjenik direktora, generalni direktor 1974/80., glavni tehnolog, član Poslovnog odbora za marketing,...). Autor je brojnih investicionih programa među kojima i zajedničko ulaganje 1979/80. sa francuskim partnerom (gips zavoji) koji je kao svoj ulog započeo sa realnim novcem (oko 800.000 FF). Prve stručne radove publikovao 1980-tih u „**Ekonomski analitičar i Tekstil u Zagrebu, Kemijska industrija u Beogradu**“,... Zbog nesporazuma sa lokalnim moćnicima 1979. isključen iz SK zbog nepoštivanja demokratskog centralizma. Prvu ambiciozniju publikaciju „**Analiza društveno - ekonomskog razvoja RO „Saniteks” 1971/85. sa procjenom faktora razvoja do...**” priredio 1983. (Velika Kladuša, 1983.). Koncem 1988. privremeno obavljao dužnost člana Poslovnog odbora u „**Agrokomercu**” (zamjenik **prof. dr. Osmana Pirije**) kada je finaliziran Program prijevremenog otkupa mjeničnog duga kojeg je Skupština SRBiH usvojila 23.02.1989. Učestvovao u „**Saniteksu**“ u pripremi Programa transformacije društvenog kapitala 1989. (38% početni dioničarski kapital). Poslije promjene društveno - političkog sistema 1990-tih okuplja šačicu pripadnika intelektualnih krugova Velike Kladuše i formira Klub intelektualaca (registrovan kod Višeg suda u Bihaću, broj: 02.03/93. od 02. marta 1993.).

U period 1992/95. obavljao poslove sekretara Sekreterijata privrede Okruga Bihać i ministra privrede u samoproglašenoj Autonomnoj pokrajini Zapadna Bosna. Proveo u izbjeglištvu preko 800 dana i polovinom 1997. preselio u SAD, Phoenix - Savezna Država Arizona. Tokom prve decenije organizovao u dva navrata „**internet dijaloge**” na temu (ne)prilike u zavičaju. Rezultat dijaloga, između ostalog, jeste Koncept Unaprijedimo Kladušu zajedno kojeg od 2013. promoviše Partnerska grupa od 40-tak participanta. Organizator i učesnik brojnih intelektualnih skupova (okrugli stolovi, paneli, promocije,...).

U Phoenixu uz rad nastavio sa dopunskim obrazovanjem. U vremenu od 15-tak godina stekao dragocjena iskustva u biznisu (Leader of Department,...) u poznatoj kompaniji prehrambene industrije, građanskom aktivizmu (Member of Board for Treasoure) u civilnom udruženju za upravljanje privatnim apartmanima (kompleks od 128 apartmana) sa budžetom preko 100 hiljada USA \$.

Autor je nekoliko knjiga sa tematikom fokusiranom na zavičaj koje su solidno citirane. Podstiče pisanje recenzijom u par knjiga. Sarađuje u kontinuitetu od 2002. sa kladuškim nezavisnim medijem (Novine i Portal Reprezent.ba) u kojem publikuje kultnu kolumnu Tefter (trenutno 510 broj na Portalu).

U period 2018/19. na otvorenom javnom konkursu Centra za promociju civilnog društva (CPCD) Sarajevo dobio grant od 4.770.00 USD za temu „**Kritički osvrt na situaciju u Velikoj Kladuši**”.

Vrši istraživanja i pripreme za publikovanje knjige „**Cazinska krajina u moderno doba**” i poziva zainteresovane na saradnju u bilo kojem statusu.

Formalno obrazovanje: Viša tehničko-tekstilna škola u Dugoj Resi i Zagrebu, apslovirao na Tehnološkom fakultetu u Zagrebu, diplomirao na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, prekinuo postdiplomski studij marketinaga.

Opširnija biografije u nekoliko knjiga fokusirane na tematiku kao pojačanje kredibilitnosti za određene teme. (*)